

UDK 27-244.22:2-185.2

27-318

<https://doi.org/10.53745/bs.91.4.1>

Primljeno: 26. 2. 2021.

Prihvaćeno: 22. 2. 2022.

Pregledni znanstveni rad

ISUSOVO SEBERAZUMIJEVANJE I SEBEOSTVARENJE KAO TRPEĆEG SLUGE NEKI AKTUALNI TEOLOŠKI NAGLASCICI

Odilon-Gbènoukpo SINGBO

Hrvatsko katoličko sveučilište

Ilica 242, 10 000 Zagreb

odilon.singbo@unicath.hr

Sažetak

Autor u radu nastoji istraživati biblijske temelje govora o trpećem sluzi, polazeći najprije od proroka Izaije, zatim od svijesti koju Isus ima o sebi kao sluzi koji treba mnogo pretrpjeti. Premda ima moć, tu moć najbolje očituje i ostvaruje kroz služenje, a ne kroz dominaciju nad drugima. Takva Isusova svijest i način djelovanja postaje temeljno načelo po kojem su se pozvani ravnati njegovi učenici, osobito u vremenu pandemije i drugih prirodno-društvenih kriza. Rad je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu pod naslovom »Biblijski temelji govora o Isusu kao sluzi« obrađuje se Isusovo razumijevanje vlastitog poslanja kao onoga koji, premda ima moć, poslužuje. Posebnost te moći očituje se upravo kroz diakoniju. Drugi dio pod naslovom »Isus kao trpeći sluga« sintetički analizira starozavjetni govor o trpećem sluzi Jahvinom, čiji se način djelovanja u mnogočemu podudara s događajem Isusa Krista, Pomazanika u kojem svako trpljenje osobito pandemijsko, premda i dalje zagonetno, dobiva novu perspektivu. Treći dio pod naslovom »Su-patnja i su-osjećanje: neki teološko-etički naglasci« bavi se aktualizacijom kršćanskog pogleda na otajstvo zla te likom Isusa supatnika, koji svojom utješnom prisutnošću i solidarnošću su-pati s čovjekom. Promišljanje o toj Isusovoj logici iznjedrilo je potrebu za teologijom suosjećanja u kontekstu aktualne pandemije. Težište je ovdje stavljeno na shvaćanje ljudske patnje u svjetlu vazmenog događaja čija se logika protivi svakom obliku dolorizma te pomaže shvatiti vrijednost života onkraj zemaljsko-vremenitih granica.

Ključne riječi: sluga, trpljenje, otajstvo zla, *diakonia*, teologija suosjećanja, COVID-19, supatnja

Uvod

Biblijska antropologija svojim holističkim pristupom nastoji obrazložiti cjelovitu istinu o ljudskoj osobi, stoga uzima u obzir i neželjene aspekte života koji stvaraju određene nemire, pobune, ali i sumnje o samoj Božjoj naravi. Ti su neželjeni aspekti često očitovani u obliku bolesti, patnje, tjeskobe, trpljenja, otajstva zla pa i same smrti o kojoj Drugi vatikanski koncil govori kao »misteriju« i »zagonetki ljudskog stanja«. ¹ Iskustvo SARS-CoV-2 (*Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2*; dalje: COVID-19) na poseban način je raskrinkalo tu zagonetnu dimenziju ljudskog stanja koju obično suvremeni čovjek zanemaruje jer je zaokupljen svojim obvezama, a uronjen u tehno-kratskom mentalitetu vrlo lako smješta iskustvo patnje i smrti *negdje drugdje*. Stoga je potrebno reafirmirati temelje kršćanske antropologije koji crpe svoj *raison d'être* u događaju Isusa Krista, čiji život najjasnije ocrta sve dimenzije i istine o ljudskom životu. Nadalje, posljednje zdravstvene i prirodne krize kroz koje prolazi svijet nanovo podcrtavaju drevna pitanja o Božjoj šutnji pred ljudskom patnjom. Gotovo se može čuti vapaj Isusovih učenika: »Učitelju! Zar ne mariš što ginemo?« (Mk 4,38).

Promišljanje o identitetu Isusa u ozračju pandemije pomaže upravo donekle razumjeti Božju logiku pred patnjom. Ta logika prije svega isključuje puko intelektualno razglabanje i obrazloženje otajstva patnje, a uključuje temeljni stav djelotvorne solidarnosti i suosjećanja. Put do te logike ide preko Božjeg samoponiženja koje se najprije zrcali kroz Isusovo shvaćanje sebe kao sluge, zatim kao onog koji nije htio sebe poštediti križa. Upravo se tu očituje paradoks kršćanskog Boga, koji je u osobi Isusa Krista sebe učinio slugom kako bi preko vazmenog događaja dao smisao svakoj patnji i kako bi čovjeku ostavio primjer i bio dionikom u djelu spasenja. Veličina i ispunjenje čovjeka ne nalazi se, dakle, u samodopadnosti i samodostatnosti, već u njegovoj sposobnosti da živi za druge, osobito za najugroženije. Cilj ovog rada je pokušaj analize biblijskih temelja Isusova razumijevanja vlastitog identiteta s jedne strane kao sluge, a s druge strane kao onog koji kroz dramu križa slobodno daruje svoj život za spasenje svijeta. Premda to razumijevanje ne umanjuje zagonetno značenje trpljenja, ono ipak pomaže kršćanskoj vjeri pronaći smisao patnje u prisutnosti trpećeg i uskrslog Sluge, o kojem već implicitno govori starozavjetni prorok Izaija.

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 18.

1. Biblijski temelji govora o Isusu kao sluzi

1.1. »Posred vas kao onaj koji poslužuje« Mk 10,42-45, Lk 22,24-27

Posljednje riječi s neba u trenutku Isusova krštenja, a to znači neposredno prije njegova javnog djelovanja glase: »Ti si Sin moj, ljubljeni! **U tebi mi sva milina!**« (Mk 1,10-11). Te riječi nalaze svoj izvor u Iz 42,1: »Evo Sluge mojega koga podupirem, mog izabranika, **miljenika duše moje.**« On prima Duha Božjeg po kojem dobiva poslanje: okupiti raspršeni narod, ostvariti otkupljenje po blizini i služenju. Sažeto rečeno, put Isusa kao sluge vodi prema križu i traži odgovor ljubavi Onome koji s jedne strane postaje paradigma za istinsko djelovanje, a s druge strane postavlja novo pravilo: »Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje« (Iv 15,13). Vrhunac tog identitetskog pravila nalazi se u Posljednjoj večeri. Pokušajmo kratko analizirati biblijske odlomke Mk 10,41-45, Lk 22,24-27, Iv 18,33-37, i eshatološki sud u Mt 25.

Mk 10,42-45	Lk 22,24-27
Zato ih Isus dozva i reče im: »Znate da oni koji se smatraju vladarima gospoduju svojim narodima i velikaši njihovi drže ih pod vlašću. Nije tako među vama! Naprotiv, tko hoće da među vama bude najveći, neka vam bude poslužitelj! I tko hoće da među vama bude prvi, neka bude svima sluga. Jer ni Sin Čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dađe kao otkupninu za mnoge.«	Uto nastaje među njima prepirka tko bi od njih bio najveći. A on im reče: »Kraljevi gospoduju svojim narodima i vlastodršci nazivaju sebe dobrotvorima. Vi nemojte tako! Naprotiv, najveći među vama neka bude kao najmlađi; i predstojnik kao poslužitelj. Ta tko je veći? Koji je za stolom ili koji poslužuje? Zar ne onaj koji je za stolom? A ja sam posred vas kao onaj koji poslužuje.«

Ta dva ulomka vode do istog zaključka: Isus shvaća svoje poslanje i identitet kao identitet *sluge*, odnosno *poslužitelja*. Grčko značenje riječi *diakonia* ili *diakonein* (služenje) u Novom zavjetu ističe poslanje Krista. Taj pojam jasno opisuje ulogu i funkciju Krista kao onoga koji je od Boga poslan. Njega je Otac poslao, pa čini djela Očeva. Nadalje, Očev naum, njegova ljubav i volja za spasenjem oblikuju sadržaj Isusova poslanja; poslanja kojem ostaje vjeran kao predan *diakon*. U Mk 10,42-45 tumačenje Isusova poslanja kao sluge vidi se ne samo po onome što će kasnije njegova muka potvrditi (spasenje po daru njegova života kao »otkupnine za mnoge«), nego i po njegovoj aktualizaciji u molbi Zebedejevih sinova da u njegovoj slavi sjednu »jedan zdesna, a drugi slijeva« (Mk 10,37). Taj kontekst nije bezazlen jer aludira na pobjedu Isusa kao Mesije i Kralja, na njegovo kraljevanje i na udio u toj slavi koju Zebedejevi sinovi – iz drugih tj. osobnih interesa – žele. Isusov prvi odgovor, koji glasi: »Ne znate što istete. Možete li piti čašu koju ja pijem, ili krstiti se krstom kojim se ja krstim?« ističe na koji će se način njegova mesijanska vladavina ostvariti, odnosno na

koji način će doseći svoju slavu. S obzirom da taj prvi odgovor nije dobro shvaćen, redci 41 – 45 daju razvidne izazove dioništva u toj slavi: uvjet je da bude svima sluga, doslovce rob (δουλος, δουλεία). Neznanje Zebedejevih sinova ne odnosi se toliko na mesijansko kraljevanje koliko na narav kraljevanja i na način na koji se to kraljevanje izvršava. Ne treba shvatiti kraljevanje iz perspektive političke moći i njezina izvršavanja u antičko-orijentalnom svijetu. »Gospodariti«, »držati pod vlašću«, »vlastodršci nazivaju sebe dobrotvorima« često su karakteristike svjetovne političke moći naspram koje stoji logika kojom trebaju učenici djelovati: »Nije tako među vama«, »Vi nemojte tako«. Na taj način Isus nedvojbeno osuđuje i »upotrebu sile radi stjecanja moći nad drugima«².

Zaokret koji je ovdje predstavljen ima dva aspekta: prvi je opozicija službâ, a drugi se odnosi na savršenstvo u izvršavanju službe. Nasuprot onog tko gospodari stoji onaj koji izvršava volju svojeg učitelja – sluga. Na mjesto onog tko se postavlja na način da uživa (strašno)poštovanje svih dolazi onaj koji sebe čini robom svih. Taj paradigmatički zaokret opisuje vlastitost Isusova poslanja: »Jer ni Sin Čovječji nije došao da bude služen (*diakonethenai*), nego da služi (*diakonesai*) i život svoj dade kao otkupninu za mnoge.« Drugim riječima, Krist vlada služeći, a to je služenje lišeno dominacije.

U Novom zavjetu iskazivanje »moći« u duhu Isusova mesijanskog poslanja treba shvatiti upravo u duhu *diakon* (διάκονος i διακονία), tj. *diakonia*. U evanđeljima se riječ *diakon* koristi šesnaest puta, barem sedam puta povezana je upravo s promjenom paradigme funkcija: učitelj/sluga, prvi/posljednji, velik/najmanji, prispodoba o mesijanskom kralju i njegovim slugama itd. (usp. Mt 23,11; Mk 9,35; 10,45; Lk 12,37; 17,8-10; 22,27; Iv 12,26). Isus prihvaća naslov Kralja Mesije upravo u trenutku potpunog predanja svog života po mucu (usp. Mt 27,11.29.37; Mk 15,2.9.18.32; Lk 23,3.37; Iv 18,33-37; 19,19).

1.2. Teološko-eshatološko značenje Isusova poslanja: Iv 13 i Mt 25

Riječ *diakonia* u Novom zavjetu, osobito u kontekstu najave njegove muke, prije svega označava Isusovo poslanje. Odnosno, specifičan odnos između Oca i Sina, odnos ljubavi koja ih povezuje i motivira poslanje Sina.³ *Diakonia* je, dakle, Očev učinkovit naum koji Sin ostvaruje i kojem je vjeran sve do muke kako bi

² Papa FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu* (3. X. 2020.), Zagreb, 2020., br. 238 (dalje: FT).

³ Usp. Mathias NEBEL, *La notion néotestamentaire de diakonia. Une difficile reconnaissance*, u: *Revue d'éthique et de théologie morale*, 1 (2012.) 268, 30–32.

se svi pomirili s Ocem. U svjetlu Isusova razumijevanja vlastita poslanja možemo iznijeti sljedeće temeljne oznake slike služenja:

- moć i učinkovitost Očeva nauma odražava se u služenju za spasenje čovjeka
- sinova vjernost tom naumu vodi do pomirenja Boga i čovjeka
- paradoksalni karakter ostvarenja tog nauma ljubavi: on se ostvaruje kroz sebedarje i samoponiženje – *kenozu* – Svemoćnoga, odatle nova predodžba o Bogu.⁴ Ljubav i spasenje ostvaruju se kroz odbijanje, poniženje, nijekanje sve do smrti onog tko utjelovljuje slugu. Unatoč smrti i po smrti, u kojoj je Bog kao besmrtni i gospodar života pobijedio smrt,⁵ ostvaruje se naum spasenja.

Ulomak o pranju nogu kao trenutku oprostaja i uvodu u Isusovu muku u Ivanovu evanđelju (usp. Iv 13) pomaže shvatiti povezanost između Isusove diakonije i diakonije Crkve, tj. vjernika. Simbolička gesta pranja nogu eksplicitan je nagovještaj središnjeg motiva nadolazeće muke. Određujuća identitetska svrha učitelja i sluge sastoji se u toj gesti poniznog služenja. No treba primijetiti tri ključne stvari u toj gesti. Ponajprije nema negacije ili dokidanja uloga »učitelja« i »sluge«, jer učitelj ostaje učitelj, iako čini gestu sluge. Nije on tom gestom smanjen. Drugo, gesta nije shvatljiva u trenutku odvijanja radnje, nego će biti kasnije u svjetlu postuskrsnog dara Duha. Tu se očituje proročka dimenzija svake geste služenja. Treća stvar, shvaćanje te simboličke geste nezaobilazno je ukoliko se želi imati udio s Kristom: »Ako te ne operem, nećeš imati dijela sa mnom« (Iv 13,8). Drugim riječima, bez prihvaćanja spasiteljske geste služenja i bez samog njezina pružanja, nema zajedništva s Njime. Tu nalazimo odjek onog što znači biti Kralj-Mesija, a to se ostvaruje u mucu s ovim ciljem: ljubav prema Ocu, ljubav prema čovjeku, pomirenje i spasenje. Vladavina u izraelskom narodu teološki je uvijek povezana sa služenjem Jahvi i s vjernosti njegovu Savezu kroz upravljanje narodom. Isus to pokazuje u svojoj mucu, ali na nov način: kroz samoponiženje, *kenozu* (usp. Fil 2,6-11) kao trpeći sluga čija vjernost donosi pobjedu. Isusovo poslanje dano je učenicima kao primjer koji treba izvršiti u istom Duhu i prema istom modelu, tj. u vjernosti Kristovom načinu: »Vi me zovete Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite jer to i jesam! Ako dakle ja – Gospodin i Učitelj – vama oprah noge, treba da i vi jedni drugima perete noge. Primjer sam vam dao da i vi činite kao što ja vama učinih« (Iv 13,13-15).

⁴ Usp. Hans URS VON BALTHASAR, *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Zagreb, 1993., 14–26.

⁵ Usp. Walter KASPER, *Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskoga života*, Zagreb, 2015., 157.

Na tragu načina starozavjetnog shvaćanja Božjeg djelovanja, u Mt 25 razvidno je da se Bog očituje kao branitelj siromaha, udovice, siročadi, stranca itd. No, Bog ih ne brani zato što oni imaju neku posebnu zaslugu, nego zato što njihova situacija nije Božji naum za svoj narod. Takva situacija izraz je nepravde pojedinaca koji toleriraju takvo nešto, odnosno koji se ne zauzimaju za njih. Stoga će Božja intervencija donijeti promjenu. To je ono što je doseglo svoj vrhunac u Kristu koji započinje svoje temeljno poslanje citirajući Iz 61,1: »Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid slijepima, na slobodu pustiti potlačene, proglasiti godinu milosti Gospodnje« (Lk 4,18-19). Drugim riječima, tko god preuzima neku »javnu« službu, osobito u ime Krista, treba biti svjestan tih ključnih karakteristika sluga.

Vratimo se na Mt 25, koji na dramatičan način opisuje Kristovo služenje. Naime, Isus u slavi kao eshatološki sudac razdvaja pravednike od prokletih, ističući tri aspekta svojeg identiteta:

1. Krist se identificira s malenima, siromašnima: »Zaista, kažem vam, što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« Lik Isusa kao sluga zapravo je slika prepoznavanja Boga u malenosti i siromaštvu mnogih, ali i prepoznavanja vlastite malenosti i siromaštva. Služenje malenima i siromasima postaje kriterij za eshatološki sud, odnosno prepoznavanja pripadnosti Kristovoj logici djelovanja.

2. Pravednici kao i prokleti iznenađeni su i ne znaju kada su učinili, odnosno propustili učiniti dobro koje objavljuje sudac. Upravo ambivalentnost naših povijesnih čina ne može jasno objaviti njihov krajnji domet do eshatološkog suda. Stoga put služenja postaje siguran put izbjegavanja ambivalentnosti i jasnoće savjesti.

3. Zanimljivo je da služenje – *diakonia* – malenima i siromašnima prima svoje značenje upravo u teološkom kontekstu Krista kao Kralja i Suca. Izvan tog konteksta ta karakteristika nema nikakvu težinu te identitet Isusa postaje teško razumljiv. Drugim riječima, karakteristika služenja se na poseban način treba očitovati upravo u onom paradoksalnom trenutku osjećaja posjedovanja moći i svijesti o vlastitoj važnosti. Bez toga svaka moć gubi svoj smisao i svrhu.

Na kraju, svijest koju ima sam Isus o sebi, za razliku od sv. Petra (usp. Mk 8, 27–35) sastoji se u tome što svoj temeljni identitet poistovjećuje sa služenjem i patnjom. On, Pomazanik – Krist, ujedno je onaj koji poslužuje i koji treba mnogo pretrpjeti (usp. Mk 8,31).

2. Isus kao trpeći sluga

2.1. Izaijin govor o trpećem sluzi

Knjiga proroka Izaije zvana knjiga utjehe, odnosno Deuteroizaija najvjerojatnije je nastala za vrijeme sužanjstva u Babilonu, točnije u vrijeme između 550. i 538. godine prije Krista.⁶ U knjizi se 24 puta susreće riječ *'ebed* (sluga) o kojem se govori kroz četiri pjesme koje ga opisuju kao trpećeg pravednika (usp. Iz 42,1-7; 49,1-6; 50,4-9; 52,13 – 53,12) i kao prostor Božje objave.

U prvoj pjesmi (42,1-7) sluga je tih, gotovo nijem i ne buni se protiv neprijateljskih poruga. On ima povjerenje u Boga. U drugoj pjesmi (49,1-6) vidi se koliko je izmoren i ponižen. Treća pjesma (50,4-9) prikaz je odnosa između sluge i upornih neprijatelja. Čovjek Božji prima i prenosi riječ Božju, ali ga stoga progone njegovi sunarodnjaci, koji su se navikli na životne uvjete u Babilonu. Četvrta pjesma (52,13 – 53,12) ističe slugu koji je ostao vjeran ali je progonjen, ponižen, pogažen sužanjstvom (52,13-14; 53,1-12) te otkupljen moći Gospodina, koji je pokazao svoju snagu pred licem naroda. Ta Izaijina »Četvrta pjesma o Sluzi Jahvinu« poznata je kao pjesma »trpećeg sluge«, odnosno opisuje »čovjeka boli, vična patnjama« (53,3). Tekst opisuje sudbinu nepoznatog »Mesije«, čije je i rođenje »zagonetno«, njegovo poniženje i patnju, njegovu smrt, ali nov život te njegov paradoksalni uspjeh u toj ulozi zagovaratelja naroda. On je po svojoj ulozi najveći lik Starog zavjeta upravo stoga što ostvaruje ozdravljenje mnogih. Znakovito je primijetiti »kako je Sluga pasivnim stavom nenasilja u prihvaćanju patnje ljubavi za druge zapravo spasio druge«⁷. Već sama struktura pjesama – prva: Jahve, druga: Sluga, treća: Sluga, četvrta: Jahve; dakle: Jahve-Sluga-Sluga-Jahve – svjedoči o sigurnoj Jahvinoj zaštiti i blizini. Sluga je, dakle, zaogrnut Jahvinom prisutnošću, premda ga ne izbavlja iz poruga i napada. Pobjeda dolazi na kraju na udivljenje i spasenje svih.

»Gle, **uspjet će** sluga moj, podignut će se, uzvisit' i proslaviti!« (Iz 52,13), točnije rečeno, sluga treba znati što se događa. Naime, prema Chouraquijevu prijevodu »Gle, uspjet će – *iaskil*« *Iaskil* se ovdje referira na *sekhel*, »intelekt«⁸. Ta povezanost s intelektom pomaže Sluzi da se ne prepušta teretu patnje ili da joj ne predaje neko puko i pasivno značenje. Sluga ne smije dopustiti da ga patnja određuje, jer ono što jest i ono što će biti izmiče moći trenutne patnje upravo zbog činjenice da ga čeka uspjeh. Njegova je sudbina onkraj patnje i

⁶ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2004., 281.

⁷ Božo LUJIĆ, *Isusova otvorena antropologija*, Zagreb, 2005., 412.

⁸ Usp. Shmuel TRIGANO, *La souffrance n'est pas rédemptrice*, u: *Pardès*, 1 (2002.) 32–33, 263.

zla. Njegova patnja ni u čemu ne oštećuje bit njegova bića. Čak nijedna ljudska spoznaja ne može do kraja imenovati, odnosno opisati njegovo trpeće biće. On treba transcendirati neposrednu kušnju i nikada ne zaboraviti svoju »uzvišenost« jer pripada Jahvi. Zapravo od Njega proizlazi i k Njemu ide. Stoga se ne može slijepo poistovjetiti s patnjom niti sebe stavljati u stanje viktimizacije i patnje koje su mu nanijele životne okolnosti i grijeh mnogih. Iz te perspektive, trpeće stanje Božjeg čovjeka uvijek je zaogrnuo utjehom.

2.2. Zagonetno iskustvo trpljenja u ozračju pandemije bolesti COVID–19

U svjetlu svetopisamskih tekstova, razne interpretacije pitanja patnje ističu onu neshvatljivu dimenziju patnje nevinoga. Trpeći Sluga Jahvin, Job i sam Isus, samo su neki od primjera. Stoga se više inzistira na nepravedno nanese-
noj patnji nevinom čovjeku, nego na samoj patnji. Ta patnja je pretjerana s obzirom na veličinu nevinosti osobe. Stoga je Stvoritelj često prozivan te smatran odgovornim za takvu nepravdu.⁹ Nevin čovjek koji se ne može braniti postaje prototip svih koji trpe. Spomenuti biblijski likovi stoga upućuju na otvoreno pitanje bez odgovora: Zašto nevini trpe? Oduvijek je to pitanje bilo goruće, osobito kada se patnja događa unutar okvira u kojima bi trebalo vladati solidarnost i razumijevanje evanđeoske zapovijedi ljubavi.

No, ono što čini posebnost Knjige proroka Izaije nalazi se u činjenici da su drugi ljudi zaboravili Slugu, ali ga Bog nije zaboravio.¹⁰ Stoga se svaki patnik može poistovjetiti s njegovim likom. Premda se osjeća ostavljenim te ne uživa pozornost bliskih, Bog ga ne napušta. Dok drugi prolaze pored njega ili ga ne doživljavaju, Bog se brine. On je onaj kojeg se ne uvažava, onaj koji je unatoč doprinosu, plemenitim idejama i djelima, odbijen. On vapi, ali nema odgovora jer nema se vremena za njega. Imati vremena ovdje znači krenuti putem obraćenja na temelju njegovih vapaja, odnosno djelovati kao dobar Samarijanac. U konačnici on je onaj koji šuti, nema sredstva za samoobranu te na koncu ne zna više ni govoriti. U svjetlu Izaijine knjige taj Sluga je čovjek bez imena. Taj proročki tekst stavlja naglasak na radikalno, fundamentalno ljudsko iskustvo jer patnja opisuje ono radikalno ljudski, kao i ono radikalno zagonetno u čovjeku.

⁹ Usp. Bernard Dupuy, Le »Juste souffrant« d'Isaïe 53, u: *Pardès*, 1 (2002.) 32–33, 251–252.

¹⁰ Više o paradoksalnom trpljenju Pravednika vidi u: Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Starog i Novog zavjeta s Dodatkom*, Zagreb, 2004., 79–83.

Trpljenje koje je uzrokovala pandemija bolesti COVID-19 upravo je paradoksalno povećalo tu radikalnost i zagonetnost. Nekoć je gubitak ljubljene osobe bio dovoljno bolan i veliko patničko iskustvo. Danas se to iskustvo radikaliziralo zbog načina umiranja oboljelih (u tišini i samoći, lišeni svojih najbližih, riječi, pozdrava i zagrljaja) te zbog i samog načina ukopa (brzi, bez dugih obreda i posebnog osvrta, ili pak u počecima pandemije, u odsutnosti rodbine). Nadalje, ozračje globalne zdravstvene krize karakterizirano je raznim psiho-duhovnim posljedicama koje se mogu smatrati paralelnom pandemijom jer pogađaju ljude svih uzrasta: djecu, odrasle, osobe starije životne dobi, bolesne, zdrave. Ta paralelna pandemija očituje se i po stanju neizvjesnosti, depresije i nemoći, tjeskobe i raznih trauma, stresa i anksioznosti, trajne nesigurnosti i novih strahova pred budućnošću, osjećaja napuštenosti od Boga itd. Kako ističe Papinska akademija za život, spomenuto ozračje uzrokuje kod djece i mladih razne patologije i nelagode »s ekstremno rasprostranjenim posljedicama ovisno o dobi, društvenim i okolišnim uvjetima«. Glede djece i mladih, Akademija ističe problem napuštanja škole, pada školskog uspjeha, »digitalnog loma« vezanog uz učenje na daljini, nezdravog načina prehrane s dugoročnim psiho-fizičkim, mentalnim i društvenim posljedicama, povećanja provedenog vremena pred ekranima, s čim raste osjećaj tuge i depresije, ali i nasilje.¹¹ Nema dvojbe da te posljedice utječu na skladno funkcioniranje obitelji te povećava osjećaj trpljenja. Povratak biblijskim izvorima, osobito aktualizirajućem razumijevanju lika trpećeg Sluge, pomaže uspješnije se nositi s takvim stanjem i može poslužiti teološko-duhovnoj obnovi otajstva vjere usred pandemije.

2.3. Identitet trpećeg Sluge Jahvina

Logično pitanje koje se nameće je identitet takvog Sluge. Tko je on? Je li on neki zaseban prorok ili predstavlja ostatak izraelskog naroda iz sužanjstva? Po svemu sudeći on nosi oznake pojedinca, ali i korporativne,¹² odnosno kolektivne osobe Izraela u sužanjstvu. Neki drže da »je 'sluga' cijeli izraelski narod, posebice onaj njegov dio koji je ostao vjeran Bogu i tijekom velike kušnje – babilonskog izgnanstva, a na poseban je pak način 'sluga' kralj iz davidovske loze s

¹¹ PONTIFICAL ACADEMY FOR LIFE, *Pandemic and Challenges for Education. Children and Adolescents Dealing with Covid19* (22. XII. 2021.), u: https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdlife/documents/rc_pont-acd_life_doc_20211222_pandemia-sfidaeducativa_en.html (24. XII. 2021.).

¹² Usp. Božo LUJIĆ, *Isusova otvorena antropologija*, 413.

kojim se otvara nova perspektiva za buduća vremena¹³. Ta njegova otvorenost prema budućnosti i univerzalnost njegova poslanja zasigurno je razlog zbog kojeg je prva kršćanska zajednica¹⁴ u njemu prepoznala sliku i nagovještaj Isusa Krista, vjernog svome poslanju kroz muku i smrt. Upravo ga je Bog kroz uskrsnuće proslavio i tako je postao taj »jedan« koji umire za narod (usp. Iv 11,50) i čija je patnja spasonosna.

Iako je teško strogo poistovjetiti Isusa s tim Slugom, znakovite su sličnosti glavnih karakteristika jednoga i drugoga. Po svemu sudeći Isus u svojem govoru i djelovanju polazi od iskustva Sluge Jahvina, osobito uzmemo li u obzir da je započeo svoje javno djelovanje u zrelim godinama i to odozdo, tj. među ljudima baš kao sluga.¹⁵ Djelo koje je ostvario lik Sluge iz Knjige proroka Izaije pokazuje se moćnim i jedinstvenim: »Sluga moj pravedni opravdat će mnoge« (Iz 53,11). Kako Sluga uspijeva opravdati grešnike, iako po logici svih pjesama nije aktivno napravio ništa posebno osim što se izložio? U tome se nalazi otajstvo koje će Isusova muka raskrinkati. Uostalom, po uzoru na Slugu, Krist neće sam predstaviti pripovijest svog spasenjskog djelovanja. Sluga »grijehe mnogih ponese na sebi« (53,12). Upravo u tome se nalazi čin kojem nema ravna u ostalim tekstovima Starog zavjeta. Rezultat tog čina je toliko iznenađujući i providonosan, osobito kada se zna da je ostvaren od onog na kojem ne »bijaše ljepote ni sjaja« (53,3). U povijesti Sluge (i Isusa) se isprepliću tri otajstva: povratak (po Isusu novog izabranog) naroda, opravdanje mnoštva (ne samo Izraela), konačna egzaltacija, proslava Sluge [Isusa] (53,12). Ta tri otajstvena događaja doživjet će jasnije razumijevanje tek u vazmenom otajstvu Isusa Krista. Ovdje Getsemani postaje ključan trenutak za razumijevanje osobe Isusa Krista kao Sluge-Učitelja, Sluge-Molitelja, Sluge-Prijatelja, Sluge-Liječnika,

¹³ Ivan KARLIĆ, *Kristologija služenja: kristološko utemeljenje kršćanskog služenja*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) 3, 540.

¹⁴ Razni novozavjetni pisci rado poistovjećuju Isusa sa Slugom Božjim. Izdvojimo neke: Dj 3,13: »Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi, Bog otaca naših, proslavi **slugu svoga, Isusa** kojega vi predadoste i kojega se odrekoste pred Pilatom kad već bijaše odlučio pustiti ga«; Dj 3,26: »Vama najprije **podize Bog Slugu svoga** i posla ga blagoslivljati vas da se svatko obrati od opočina svojih«; Dj 4,27: »Ròtè se, uistinu, u ovome gradu **na svetog Slugu tvoga Isusa**, kog pomaza, ròtè se Herod i Poncije Pilat zajedno s narodima i pucima izraelskim«; Dj 4,30: »Pruži ruku svoju da bude ozdravljenja, znamenja i čudesa **po imenu svetoga Sluge tvoga Isusa**«; u susretu između Filipa i Etiopljanina, dvoranina te nakon što je Filip pročitao odlomak o trpećem sluzi čitamo: »Dvoranin se obrati Filipu pa će mu: »Molim te, o kome to prorok govori? O sebi ili o kome drugom?« Filip prozbori te mu, pošavši od toga Pisma, navijesti evanđelje: Isusa« (Dj 8,34-35); Rim 15,8: »**Krist je**, velim, **postao poslužitelj** obrezanika za istinu Božju da ispuni obećanja dana ocima«.

¹⁵ Usp. Božo LUJIC, *Isusova otvorena antropologija*, 134.

Sluge-Supatnika itd., ukratko, Sluge koji, unatoč porugama, služi do kraja. U Getsemaniju i na Golgoti Isus ne nudi »odgovor argumentacijsko-racionalne naravi na problem teodiceje«¹⁶, nego pred nasilnom i nepravednom smrću prihvaća tri elementa koji mu se predstavljaju u obliku najsnažnijih stvarnosti: »a) Božja volja i dobrotu i b) Božja svemoć i c) zlo i smrt«¹⁷.

Iz predočenog je razvidno kako je sudbina Božjeg čovjeka gotovo uvijek u znaku križa i patnje, ali ne u duhu pukog dolorizma, već zbog toga što je njegova logika bivanja i djelovanja često u oprečnosti s duhom svijeta. Pritom ne treba shvatiti duh svijeta kao nešto što je prostorno određeno ili čega nema unutar Kristove zajednice – Crkve. Ta oprečnost proizlazi iz sposobnosti Božjeg čovjeka da bude u stalnom odnosu s Bogom, osobito u ključnim trenutcima donošenja odluka koje će dati određen smjer unutar »sustava« i naroda.

2.4. Isus Pomazanik Patnik

U središtu novozavjetnog govora o patnji stoji lik novog Sluge Jahvina – Isusa Krista čije je vazmeno otajstvo ključno za razumijevanje otajstva zla i patnje – *mysterium iniquitatis*. Isus je prikazan kao trpeći Krist, što je paradoksalno s obzirom na mesijanska očekivanja.¹⁸ Raspeti je bio predmet izrugivanja (usp. Mk 15,29-30; Mt 27,42-43), a njegovo stanje raspetoga nije dovoljno mučno, već i poruge dolaze zaoštravati njegovo patničko stanje. U Mk 8, 27–35 (usp. Mt 16; Lk 9) jasno je vidljivo da je nemoguće odvojiti lik Isusa kao sluge od lika Isusa kao patnika. A preduvjet za pripadnost njemu upravo se nalazi u prihvaćanju te »nelogike« i paradoksa Pomazanika Patnika. Davanje odgovora na pitanje o Isusovu identitetu kao Pomazanika (»A vi, što vi kažete, tko sam ja?« Petar prihvaća i reče: »Ti si Pomazanik – Krist!«) bez uzimanja u obzir te patničke, ali i proslavljene dimenzije (»Sin Čovječji treba da mnogo pretrpi, da ga starješine, glavari svećenički i pismoznanci odbace, da bude ubijen i nakon tri dana da ustane«) zapravo stavlja u logiku sotonine spoznaje Boga (»Znam tko si: Svetac Božji!« Mk 1,24) u kojoj obično vlada logika nadomjestka spasenja.¹⁹ Stoga će

¹⁶ Anto POPOVIĆ, *Biblijske teme*, 133.

¹⁷ *Isto*.

¹⁸ Usp. Mario CIFRAK, *Početak Evanđelja Isusa Krista. Hermeneutske pretpostavke*, Zagreb, 2009., 12.

¹⁹ Takva je logika uglavnom prisutna u odlomku o Isusovu iskušenju u pustinji, čiji je cilj »puka zemaljska sreća: kruh, mir, zemlja – ne znati više za glad, ne osjetiti više nemir savjesti, osvojiti svijet s njegovim opsjenama, eto, to bi prema shvaćanju pakla morao ponuditi pravi mesija«, Fabrice HADJADJ, *Vjera zlih duhova ili ateizam koji je premašen*, Zagreb, 2013., 43.

Isus Petru »Nosi se od mene, sotono, jer ti nije na pameti što je Božje, nego što je ljudsko!« Znakovito je primijetiti da takvo isključivo (Petrovo) poimanje Isusova identiteta bez povezanosti s vazmenim otajstvom vodi do nijekanja Boga što se jasno vidi u Petrovu životu. Naime, od onog »Ti si Pomazanik – Krist« dogodio se prijelaz u trostruko nijekanje: »Ne znam čovjeka o kom govorite!« (Mk 14,66-72). Ovdje otajstvo križa pokazuje svu svoju dramu i jedino potpuno predanje Bogu, a ne nametanje sluge (Petra!), može pomoći riskirati i doći do jasnoće. U promišljanju i pokušaju nasljedovanja Isusa – trpećeg sluga – nema, dakle, mjesta elitizmu niti je jasnoća nužno povezana s razinom obrazovanja, odnosno s teorijskim znanjem (Petrov odgovor!) o Bogu.

Takav sluga (Isus) ruši sve dotadašnje predodžbe o moći, gospodarenju i razumijevanju poslanja Pomazanika. Uspostavlja nov odnos između Boga i čovjeka. Nadalje, trpeći sluga pokazuje Božju krajnju »slabost« na čovjeka. A cilj tog »oslabljenja« sebe konačno je ostvarenje nauma spasenja iz ljubavi. Može se stoga reći da »događaj s Isusom poučava kako i sam Bog izlazi iz sebe i kreće prema čovjeku i na taj način postaje 'slab' u odnosu na čovjeka, postaje 'ranjiv' u svojoj okrenutosti drugome, postaje otvoren svome stvorenju tako da se Bog u Isusovu iskustvu doživljava odsada u onome što je njemu suprotno: iz svoga svijeta ulazi u ovaj, iz nevidljivosti pojavljuje se u vidljivu obliku, iz neprolaznosti kreće se u prolaznosti, iz božanske nedokučivosti pojavljuje se u liku čovjeka (...). Takvim svojim postupkom Bog se pokazuje doista kao 'slabi' Bog, s onu stranu svake sile i moći, osim moći ljubavi za čovjeka i njegov svijet«²⁰. Na taj način Bog otvara put nove antropologije koja se potpuno ostvaruje tek kroz zajedništvo u patnji ljubavi. Premda Isus doživljava poniženje, ovdje se javlja paradoks proslave jer iz »Isusova samoponiženja« ulazimo u »krajnju proslavu«²¹ u kojoj se nalazi punina utjehe.

Važno je napomenuti da Isusov odnos prema tuđoj patnji nikada nije rezignacija ili nemoć, nego djeluje ozdraviteljski: »I glas se o njemu pronese svom Sirijom. I donosili su mu sve koji bolovahu od najrazličitijih bolesti i patnja – opsjednute, mjesečare, uzete – i on ih ozdravljaše« (Mt 4,24); »Gospodine, sluga mi leži kod kuće uzet, u strašnim mukama.« (...) I reče Isus satniku: »Idi, neka ti bude kako si vjerovao!« I ozdravi sluga u taj čas« (Mt 8,6.13); »Gospodine, smiluj se sinu mojemu jer je mjesečar i zlo mu je. Često doista pada u oganj i često u vodu (...) I zaprijeti Isus zloduhu te on iziđe iz njega. I ozdravi dječak

²⁰ Božo LUJIĆ, *Božja vladavina kao svijet novoga čovjeka. Biblijska teologija Novog zavjeta*, Zagreb, 2010., 441.

²¹ Mario CIFRAK, *Ta u vjeri hodimo, ne u gledanju. Egzegetski doprinos moralnoj poruci Novog zavjeta*, Zagreb, 2013., 28

toga časa« (Mt 17,15.18). Isus često pokazuje suosjećanje i vlastitu ranjivost pred patnjama ili ranama drugih. Najzorniji primjer toga je njegov stav pred smrću prijatelja Lazara (»I zaplaka Isus« Iv 11,35) i pred vlastitom smrću (»Spopade ga žalost i tjeskoba. Tada im reče: »Duša mi je nasmrtno žalosna. Ostanite ovdje i bdijte sa mnom« Mt 26,38). Isus nije, dakle, nikada bio ravnodušan prema patnji. Nije se pomirio s njom kao nepromjenjivom sudbinom pred kojom se ne može učiniti ništa.

3. Su-patnja i su-osjećanje: teološko-etički obrisi

3.1. Kršćanska vjera pred pitanjem Zašto?

Sama ljudska prisutnost u svijetu i potreba za drugim pokazuje ranjivost, pa i patnju kojom je čovjek često obilježen. Kada dođe patnja, gotovo da svaka riječ postaje neučinkovita. Pred patnjom čovjek nosi želju za bijegom, za zaboravom tog trenutka sa željom da se okrene nečemu boljem. Patnja očituje svu zagonetnu dimenziju ljudske povijesti. Stoga se može reći da »ljudska patnja sama u sebi predstavlja svojevrstan *svijet* koji postoji zajedno s čovjekom, koji se u njemu pojavljuje i prolazi, a ponekad ne prolazi, nego se u njemu utvrđuje i produbljuje. Taj svijet patnje postoji podijeljen kao raspršen u mnogim, u nebrojenim osobama. Svaki čovjek po svojoj osobnoj patnji predstavlja ne samo mali dio toga 'svijeta' nego je taj 'svijet' istodobno u njemu kao nešto gotovo i neponovljivo. No, također ima međuljudske i društvene razmjere. Svijet patnje posjeduje *vlastitu povezanost*. Patnici postaju međusobno slični po sličnosti prilika, po kušnjama sudbine, odnosno po potrebi da ih netko shvati i da se za njih brine; možda ponajviše uporno postavljaju pitanja o smislu patnje. Iako dakle svijet patnje postoji raspršen u mnogima, on istodobno sadrži u sebi izazov na zajedništvo i solidarnost.«²² Ljudska patnja se, dakle, očituje kao ono što jest, a zapravo ne bi trebalo biti. Ona je ono što »škodi« čovjeku koji ništa ne traži doli da jednostavno bude i da bude zdrav.

Premda svatko živi povijesnu posebnost vlastite patnje, ona ipak nosi tu društvenu – a zbog pandemije, globalnu – dimenziju te se pokazuje kao autentičan prostor očitovanja solidarnosti – ljudske i božanske. Dok su neke patnje često povezane sa samim početkom i razvojem života, druge se najviše očituju pred otajstvom smrti – bilo kroz prirodne katastrofe kao što su poplava, potres, pandemija itd., bilo kroz zlostavljanja razne vrste, kroz neke nesreće, ratove itd.

²² IVAN PAVAO II., *Spasonosno trpljenje – Salvifici doloris* (11. II. 1984.), Zagreb, 2003., br. 8; emfaza je u tekstu (dalje: SD).

Usred te sveprisutne patnje, »nezaobilazno se javlja pitanje *Zašto?* To je pitanje o uzroku, o razlogu i zajedno s tim pitanjem o cilju (radi čega?) i napokon o smislu« (SD 9). Razum traži odgovor, a mudrost nalaže da šutnja bi mogla ponekad biti najbolji moguć odgovor, iako je teško dugo zadržati takvu šutnju koja ponekad prelazi u bijeg, apatiju, predaju i odustajanje. Odgovor koji dolazi iz kršćanske vjere upravo je suosjećanje, solidarnost, premda ostaje stanje patnje, ali je barem patnja s nekim ili za nekoga. Kršćanska vjera – premda nalazi krajnji odgovor u vazmenom događaju trpećeg Krista – ne smatra da je time dala uvjerljiv odgovor svima, već nastoji ocrtavati neke smjerove prolazeći kroz tamu Velikog petka kako bi došla do uskrсне zore. A »u situaciji ljudske nemoći i slabosti izazvane pandemijom koronavirusa čovjek (...) odgovarajući na pitanje zašto, pozvan je u *pathosu* prolaznosti i *kairosu* vremena iznova otkriti smisao svojega života i smrti, u mudrosti srca i u svjetlu Riječi«²³.

Sam glagol »trpjeti« nosi u sebi činjenično podnošenje patnje do te mjere da osoba ne trpi samo u tijelu, već u čitavu svojem biću. Stoga strpljenje dolazi kao stranac koji silom ulazi u život bez poziva. Cijeli životni ritam je time poremećen ovisno o intenzitetu patnje. Trpeći često gubi svoju autonomiju mišljenja i izbora i pod teretom nemoći lako se može povući u sebe. Može nastati bolna pasivnost (koja nije negativna po značenju!), koju najprije podnosi u svojem tijelu, i koja prisiljava na prekid raznih aktivnosti te poziva na gledanje (primjećivanje) sebe. Trenutak osjećaja pretjerane samoće izraz je nemogućnosti da se artikulira ono apsurdno u patnji. Stoga su neke patnje ozbiljni potrebni trenutci koji temeljno mijenjaju čovjeka: »Duša mi je nasmrt žalosna«, reče Isus pred tjeskobnim trenutkom. Patnja pokazuje svu ambivalentnost ljudske naravi jer može biti čas izvor potpunog povlačenja osobe u sebe, čas osjećaja blizine, čas stanja bezvoljnosti, čas stanja pobune kao izraza borbe protiv tog zla itd. Kroz tu pobunu punu pitanja *zašto* čovjek je sposoban preispitivati čitav svoj život i svoje navike. Njegov vapaj može biti izvor dobra za njega. Primijenjeno na svekoliko otajstvo Isusa Krista možemo reći da trpljenje pokazuje njegovu ontofanijsku²⁴ dimenziju u njegovoj potpunoj predanosti Božjoj volji. Na taj način on postaje prototip po kojem se treba ravnati njegov nasljedovatelj: ne polovično, tj. ne samo kroz pobune pred patnjom, već u punini, tj. kroz sposobnost bezuvjetnog povjerenja u Boga.

²³ Silvana FUŽINATO, *Pathos prolaznosti i kairos vremena*, u: *Diacovensia*, 28 (2020.) 4, 457.

²⁴ Ontofanija etimološki spaja dimenziju *bića* ili *biti* (*ontos*) s dimenzijom pojavnosti (*phanô*). Time želimo istaknuti kako se kroz patnju očituje svakolika ljudska zbiljnost, stanje nutrine koje se može ispoljiti u raznim oblicima.

U Svetom pismu Jobova pobuna objedinjuje na poseban način paradigmatiku reakciju svih onih koji usred strašne muke koja ih je pogodila uzdižu svoj glas. Job postaje univerzalni brat čovjeku patniku.²⁵ Premda je njegov govor pun nelogičnosti, iracionalnosti i nereda, to mu ipak pomaže izdržati. Upravo se tu patnja očituje ne kao apsolutno zlo koje onemogućuje svaki odnos, već je naprotiv izvor novih interpersonalnih odnosa, tj. mogućnosti zajedništva i komunikacije s drugima. Uspoređeno s kolektivnom patnjom izazvanom pandemijom COVID-19 možemo reći da je kroz trpljenje znakovito isplivala na površinu ne samo naša zajednička ranjivost nego i snažna svijest o zajedničkoj, tj. univerzalnoj i bratskoj pripadnosti (usp. FT 32) koja potiče na radikalnu solidarnost i brigu. Su-osjećanje (*cum-passio*) postaje zbiljnost koja svjedoči o čovjeku koji nije patnjom anestetiziran ili smlavljen, već je sposoban za ljubav i za prijateljstvo. Suosjećanje nije racionalizacija patnje, već odgovor na bratovu patnju; ono ne objašnjava značenje patnje, već otvara novi put, a to je put bivanja s drugim (potencijalnim) patnicima. Premda patnja ostaje »skandal« ljudskom razumu, razni (tehnološki) pokušaji njezine eliminacije iz ljudskog stanja pod svaku cijenu vode do tvrdoće i hladnoće srca. Naime, patnja je dio ljudskog stanja. A onaj koji bi htio realno eliminirati patnju trebao bi neizbježno eliminirati i ljubav. Jer »nema ljubavi bez patnje budući da ljubav uvijek uključuje jednim dijelom odricanje (...) Znajući da je put ljubavi put izlaska iz sebe, istinski put humanizacije čovjeka, razumijemo da je patnja proces sazrijevanja. Onaj koji je u sebi prihvatio patnju sazrijeva i postaje pun razumijevanja prema drugima te postaje čovječniji. Onaj koji uvijek izbjegava patnju ne razumije druge, postaje tvrd i sebičan.«²⁶ Ovdje nalazimo etičku dimenziju kršćanskog pogleda na patnju, ne kao prokletstvo, već kao prostor za mogućnost zajedništva i ljubavi jer kroz suosjećanje koje izaziva događa se obnova i novo stvaranje. Na taj način suosjećanje izazvano patnjom postaje plodonosan prostor novih odnosa i međusobnog darivanja lišenog trgovačkog duha kojim je život često obilježen. Ti novi odnosi ujedno nose dinamiku poštivanja patnika, a ne logiku sažaljenja ili viktimizacije, niti pukog i neprimjerenog angažmana oko patnika.

²⁵ Prema Elieu Wieselu, sustav interpretacije svetog Pisma utemeljen na numeričkoj vrijednosti hebrejskih slova pokazuje kako je numerička vrijednost imena Job 19 što je isto kao vrijednost pojma *A'hi*: »moj brat«. Josy EISENBERG, Elie WIESEL, *Job ou Dieu dans la tempête*, Paris, 1986., 398.

²⁶ Joseph RATZINGER, *Voici quel est notre Dieu*, Paris, 2001., 227.

3.2. Prisutnost trpećeg Krista – izvor teologije suosjećanja

Suosjećanje ili sućut kao »spособnost za su-patnju s bližnjim (...), čovjekova mogućnost da razumije drugoga na temelju premještanja sebe u njegovu životnu situaciju«²⁷ najeminentniji je odgovor Boga na ljudsku patnju. U Poslanici Hebrejima čitamo: »Ta nemamo takva Velikog svećenika koji ne bi mogao biti **supatnik u našim slabostima**, nego poput nas iskušavana svime, osim grijehom« (Heb 4,15). Kroz svoju vazmenu proslavu Isus kao vječni svećenik nastavlja to djelo supatnika s ljudima. Dakle, Boga se ne može doživljavati ili smatrati Bogom *incompassibilis* (nesposobnim za supatnju) jer mu je više stalo do čovjeka nego čovjeku do samog sebe. Kako ističe papa Benedikt XVI. »čovjek je za Boga tako vrijedan da je on sam postao čovjekom kako bi mogao supatiti s njime na krajnje stvaran način, u krvi i tijelu, kao što čitamo u izvješću o Isusovoj mucu. Od tada je svakom ljudskom trpljenju prisutan netko tko s čovjekom su-pati; od tada je svakom trpljenju prisutan *con-solatio*, utjeha ljubavi Boga koji dijeli čovjekove patnje i tako je svanula zvijezda nade.«²⁸ Prema tome, Isus se daje trpećem čovječanstvu kao učitelj nade, utjehe i suosjećanja, ali ne s ciljem da racionalno-instrumentalnim mjerilima protumači zlo, trpljenje i patnju. Ne nudi racionalno značenje do te mjere da se može reći da Božja objava ne rješava zagonetno i vječno pitanje *Zašto?*, već daje čovjeku mogućnost istinskog bivanja i sposobnost nasljedovanja Onoga tko je sama *consolatio* i suosjećanje. Ta prisutnost kroz sposobnost suosjećanja opisuje jednu karakteristiku Boga: nije više *Deus absconditus* – skriveni Bog – negdje iza oblaka čiju je srdžbu protiv čovječanstva došao smiriti Isus. Njegov stav prema patnji očituje se u stavu njegova Sina, a neprestano življenje po tom stavu pomaže čovjeku pronaći iznova kriterij humanizacije i u trenucima trpljenja.

Vratimo li se na spomenutu numeričku vrijednost, znakovito je primijetiti kako je već u Starom zavjetu Božje ime označavalo trajnu prisutnost. Mojsiju se objavljuje kao Bog koji *jest*, i kada je narod vjeran i kada je nevjeran. »Mojsije reče Bogu: »Ako dođem k Izraelcima pa im kažem: 'Bog otaca vaših poslao me k vama', i oni me zapitaju: 'Kako mu je ime?' – što ću im odgovoriti?« »Ja sam koji *jesam*«, reče Bog Mojsiju. Onda nastavi: »Ovako kaži Izraelcima: 'Ja *jesam*' posla me k vama.« Dalje je Bog Mojsiju rekao: »Kaži Izraelcima ovako: 'Jahve, Bog vaših otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi, poslao

²⁷ HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, Sućut, u: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58614> (28. I. 2021.).

²⁸ BENEDIKT XVI., *Spe Salvi. U nadi spašeni – Enciklika o kršćanskoj nadi* (30. XI. 2007.), Zagreb, 2008., br. 39; emfaza je u tekstu.

me k vama.' To mi je ime do vijeka, tako će me zvati od koljena do koljena« (Izl 3,13-15). Na to će Isus još nadodati da »nije on Bog mrtvih, nego živih« (Mk 12,18-27). Povezujemo li to s izvještajem o stvaranju, možemo ustanoviti kako je prva riječ Elohim znakovita. Glagol *biti* u određenom obliku izražava volju: »Neka bude!« (*j^ehi*). Dakle, Božja volja jest da *bude*. Još je znakovitije primijetiti kako je JHVH – ime koje je Bog objavio Mojsiju kao svoje ime – usko povezano s istim glagolom *biti* (*hjh*). U obliku *jvh* i ovisno o samoglasnicima koji mu se dodaju to ime može značiti »on jest«, »on daje biti« ili »on čini da bude« itd. U tom slučaju može se zaključiti da je već u izvještaju o stvaranju prisutno uvjerenje da stvaralačka riječ proizlazi iz samog božanskog imena. Ona je vidljivo ostvarenje Božjeg imena, zapravo Božje biti. Po svemu sudeći nije slučajno da se glagol *biti* (*hjh*) pojavljuje 26 puta u samom izvještaju o stvaranju (1,3-31) jer je numerička vrijednost Božjeg imena JHVH upravo 26.²⁹ Bog je onaj koji naređuje da bude: »Neka bude!« i tako čineći objavljuje bit onog što on jest. Bog sebe objavljuje i kroz svoja djela. U stvorenju je zapravo utisnuta Božja bit, njegovo ime koje je sažeto u riječi: prisutni.³⁰

Bog se daje kao onaj koji vidi i čuje vapaj svog naroda i izlazi mu ususret da ga izbavi iz ropstva: »Vidio sam jade svoga naroda u Egiptu', nastavi Jahve, 'i čuo mu tužbu na tlačitelje njegove. Znane su mi muke njegove. Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz te zemlje u dobru i prostranu zemlju – u zemlju kojom teče med i mlijeko'« (Izl 3,7-8). Bez poteškoće se može tvrditi da je cjelokupna povijest spasenja zapravo u znaku jedne riječi: Prisutnost. Bog ne ostavlja svijet sam u patnji. Ukratko, »novozavjetni prikaz muke nije ništa drugo nego ispunjenje proroštva o Izaijinom Sluzi Jahvinu. Iako evanđelisti gotovo nigdje eksplicitno ne citiraju Deuteroizaiju, sve bitno iz patnje Jahvina Sluge sadržano je u Kristovoj mucu. Božje sveto ime *Ja jesam/ Ja sam* – kojim Jahve izvodi narod iz egipatskoga i babilonskoga sužanštva – sada kulminira u Isusu. Kao što je Jahve imenom *Ja jesam/ Ja sam* izveo narod iz egipatskoga i babilonskoga sužanštva, Isus istim imenom izvodi narod iz sužanštva Sotonina kraljevstva, spašavajući svoje učenike na moru i podvrgavajući sebi sile kaosa.«³¹

Nadalje, konačno oslobođenje koje dolazi od Boga ne može doći izvana, jer takav zahvat izvana ne bi ušao u samu bit ljudske duše. Promatramo li Bož-

²⁹ Usp. André WÉNIN, *D'Adam à Abraham ou les errances de l'humain. Lecture de Genèse 1,1-12,4*, Paris, 31.

³⁰ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni. Misterij Boga u Bibliji*, Zagreb, 1995.

³¹ Ivica ČATIĆ – Ivan ANDELFINGER, Isusov samopredstavljajuće-teofanijski »Ja sam« u Mk 6,50; Mt 14,27; Iv 6,20; 18,5-6, u: *Diacovensia*, 24 (2016.) 1, 175.

ji naum spasenja kroz prethodno opisan način na koji Bog stvara i postupa s Izraelskim narodom sve do utjelovljenja Isusa Krista, nameće se temeljna teološka teza: Bog se odrekao djelovanja odozgor i preuzeo logiku odozdo. Oslobođenje dolazi iznutra. To je siguran put za unutarnje prosvjetljenje. Najprije kroz utjelovljenje svojeg Sina, zatim kroz otajstvo muke i smrti kao eminentne događaje Božjeg neumornog zauzimanja za čovjekovo dobro, odnosno za borbu protiv zla i trpljenja. Premda zvuči paradoksalno i gotovo neučinkovito, taj Božji zahvat, ta borba protiv zla, ne znači uništenje zla. Božji Sin nije došao uništiti patnju, već da su-pati s nama; »nije došao uništiti križ, nego da se na njemu prostire«³². Ta logika Božje prisutnosti usred patnje očituje se kao prvotna i temeljna dimenzija Božjeg suosjećanja. Najprije kao »pasivno« suosjećanje kojim je Bog prisutan pored čovjeka, trpeći s njim. Ta prisutnost Boga, koji se čini nemoćnim pred patnjom, daje kršćanstvu paradoksalni naglasak.³³ Naime, jezik ljubavi očitovan u jeziku Križa može se percipirati kao ludost ili sablazan, kako je prorokovao starac Šimun s krhkim djetetom Isusom u naručju: »Ovaj je evo postavljen na propast i uzdignuće mnogima u Izraelu i za znak osporavan« (Lk 2,34). Stoga autentična ljubav onakva kakva se može »opipati« i doživjeti u Isusu uključuje radost, nemoć i odricanje. Onaj koji prihvaća njegovu riječ, u trenutku kada trpi pod bremenom patnje, pronalazi razlog da lakše nosi to breme. Breme postaje lako (usp. Mt 11,30) onda kada nastavlja raniti nositelja jer zahvaljujući »pukotinama« ranjivosti čovjek se otvara ljubavi i milosti. Iz te perspektive lakše se razumije Pavla kada smatra da je »lúdo Božje mudrije od ljudi i slabo Božje jače od ljudi« (1 Kor 1,25). Isusova suosjećajna prisutnost ne da se promatrati samo izvana jer se ona istinski razumije tek kada joj se omogućuje da nas cijele zahvaća: »po Kristu, i s Kristom i u Kristu«.

3.3. *Vazmeno otajstvo kao odgovor na dolorizam*

U vazmenom otajstvu – muka, smrt, uskrsnuće – Božja prisutnost zauvijek je dobivena. »Neću vas ostaviti kao siročad« (Iv 14,18), »To vam rekoh da u meni mir imate. U svijetu imate muku, ali hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!« (Iv 16,33). Božja prisutnost ujedno je vraćanje čovjekova samopouzdanja i poziv na izdržljivost. Takva božanska brižnost pomaže čovjeku zauzeti dva moguća stava. Prvi je negativan, a drugi pozitivan. Negativan stav je poistovjećivanje patnika s patnjom i time patnik u očima promatrača gubi svaku eg-

³² Paul CLAUDEL, *Les invités à l'attention. À mademoiselle Suzanne Fouché*, u: Suzanne FOUCHÉ, *Dialogues avec la souffrance*, Paris, 1968., 132.

³³ Usp. Marie-Jo THIEL, *Faites que je meure vivant. Vieillir, mourir, vivre*, Montrouge, 2013., 177.

zistencijalnu vrijednost. Drugi je stav onaj apostola Tome, koji vidi rane i biljeg patnje, ali ih nadilazi jer *vjeruje* da se iza njih nalazi čovjek vrijedan poštovanja i ljubavi. Vidi rane, ali isповijeda osobnu vjeru: »Gospodin moj i Bog moj!« (Iv 20,28) Vazmeno otajstvo postaje ključno za izbjegavanje prvog stava, koji u mnogim zemljama završava eutanazijom jer je osoba svedena na patnju kojom je pogođena. Eutanazija kao izgovor za eliminaciju patnje zapravo postaje eliminacijom same osobe. U drugom stavu, Kristov učenik duboko zna da je u patnji istina o čovjeku predana u ruke Drugoga/drugoga koji njeguje patnika, poput dobrog Samarijanca. Tada ljubav, a ne patnja, uzdiže.

U nekim ranijim povijesnim razdobljima nerijetko se mislilo kako valja tražiti patnju da bi se približilo Božjem srcu. Riječ je o naklonosti trpljenju, tj. dolorizmu kao »propovijedanju patnje koja bi imala svoju vrijednost već samim tim što je patnja. No patnja koja ostaje samo patnja, nevezana uz smisao, doživljena kao strani događaj, postaje samo mračni teret koji nema smisla.«³⁴ Tako se srednji vijek isticao i po naglašavanju tjelesnog trpljenja, javne ili privatne flagelacije kao puta svetosti. Kršćanska krepost bi se onda sastojala u pasivnom prihvaćanju patnje. Prema Aristotelu »onim što je teže uvijek se bave i umijeće i krepost, jer i ono što je dobro bolje je ako je teže«³⁵. Međutim, treba li stoga tragati za onim što je najteže da bi se po njemu postiglo dobro, najbolje? Odgovor svetog Tome Akvinskog s pravom je negativan. Nije patnja, bol, poteškoća ono što čini zaslugu i vrijednost kreposti, već prije svega samo dobro kao takvo,³⁶ odnosno ljubav. Nije, dakle, patnja po sebi ono što daje zaslugu, ili još gore, nije pretjerano traženje patnje ono što daje zaslugu, već proživljena ljubav u trenutku trpljenja, nastojanje da se dođe do što veće ljubavi tj. autentičnog, efektivnog suosjećanja. Ljubav je ta koja uzdiže dušu i humanizira čovjeka, a protiv patnje valja se uvijek boriti kroz konkretne geste. To pokazuje Isus u spomenutom odlomku pred Lazarovom smrću ili kada stoji dirnut pred lijesom sina jedinca u majke udovice iz Naina (usp. Lk 7,11-17). Evanđelja ne poznaju Isusa kao velikog (za)govornika patnje. Rijetki trenutci govora o toj temi često opisuju njegov identitet ili pokazuju njegov cjelovit pristup osobi da ju ozdravi i spasi. Njegova egzistencija nije strukturirana patnjom, već životom,³⁷ a njegovo suosjećanje pokazuje se kao konstitutivna dimenzija njegova bića, što se odražava i kroz njegov slobodan pristanak na smrt, životvornu i spasonosnu.

³⁴ Ante VUČKOVIĆ, Bolesnik između medicinsko-tehničkog znanja i vjerničkog osmišljanja bolesti, u: *Glasnik hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva*, 11 (2001.) 3, 34.

³⁵ ARISTOTEL, *Nikomakova etika*, 1105, a 9, Zagreb, 1982.

³⁶ Usp. Toma AKVINSKI, *Summa Theologiae*, II-II, q. 27, a.8, s.3.

³⁷ Usp. Marie-Jo THIEL, *Faites que je meure vivant. Vieillir, mourir, vivre*, 183.

3.4. Život onkraj smrti

Isusovo uskrsnuće nije samo običan prijelaz iz smrti u život, iz tame u svjetlo. Ono je krajnja Božja pobjeda nad otajstvom zla. Stoga samo stavom vjere može se doživjeti ostvarenje takve pobjede u vlastitom životu. Naime, Isus ne prisiljava na ozdravljenje, nego se uvijek oslanja na želju sugovornika. Stoga ne kaže: »Ja te ozdravljam«, već »Tvoja vjera te spasila«. Ženi koja je болоvala od krvarenja reče: »Hrabro, kćeri, vjera te tvoja spasila« (Mt 9,22); satniku poručuje »Idi, neka ti bude kako si vjerovao!« (Mt 8,13); ženi Kanaanki reče: »O ženo! Velika je vjera tvoja! Neka ti bude kako želiš« (Mt 15,28); dvojici slijepaca poručuje »Neka vam bude po vašoj vjeri« (Mt 9,29). Međutim, kada nema vjere, kada nema želje za Božjim suosjećanjem, Isus ne čini ništa. Čak ni u svom zavičaju ne čini čudo zbog njihove nevjere: »I ne mogaše ondje učiniti ni jedno čudo, osim što ozdravi nekoliko nemoćnika stavivši ruke na njih. I čudio se njihovoj nevjeri« (Mk 6,5-6). U svjetlu tih odlomaka kada je u pitanju patnja može se reći da kršćanska teologija kao *govor o Bogu* ujedno postaje *govor Bogu* kroz iskreni vapaj. Teologija postaje mistika jer pred patnjom čovjek se nauči posebno sjediniti s Bogom snagom molitve. Smije poput Isusa citirati Psalam 22 te zavapiti za Ocem: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?«, jer ujedno zna da taj isti psalam završava nadom: »Siromasi će jesti i nasitit će se, hvalit će Jahvu koji traže njega: nek' živi srce vaše dovijeka!«

Smrt kao najveći znak patnje dobiva novu dimenziju. Naime, događaji koji su obilježili godinu 2020. i koji nas i dalje prate – pandemija bolesti COVID-19 i potresi – prisili su nas na dublje promišljanje o mogućnosti vlastitog, ali i kolektivnog nestanka te su nametali, među ostalim, pitanje naših ljudskih granica. Odsad svijest o smrti postaje krajnja granica od koje započinjemo osmišljavati i proživljavati svoj život. Smrt je granica od koje počinjemo živjeti. Ona – ako je sagledana u svjetlu vazmenog događaja – nije tragedija, već prilika za drukčiji način života na Zemlji i drukčiji pogled na trpljenje. Tada život prestaje biti predmet idolatrije.³⁸ Naime, pandemija bolesti COVID-19 jasno je pokazala koliko je život postao apsolutiziran, a zdravlje je postalo gotovo novi »bog« jer se zemaljski život doživljava sakralnim jedino u okvirima tjelesnog zdravlja bez polaska od njegova izvora – Boga. Život s Bogom i iz Boga prostor je za istinsku ljudskost, zajedništvo i osjećaj za druge.

Znakovit je ulomak iz Homerove *Ilijade*. Sarpedon se obraća Glauku Hipolohovu nakon što ga je podsjetio na svu slavu, čast i obilje koje uživaju i koje

³⁸ Usp. Olivier REY, *L'Idolâtrie de la vie*, Paris, 2020., 31–36.

ih – prema njemu – po savjesti obvezuju da preuzmu vodstvo bitke.³⁹ U tom govoru možemo vidjeti da je temelj istinske hrabrosti upravo svijest o vlastitoj smrtnosti, unatoč prilikama za obilje, čast, slavu, kojima je život ponekad obilježen. Istinska slava i čast očituje se upravo u hrabroj sposobnosti izlaganja sebe smrti iz svijesti o vlastitoj prolaznosti, što se u pandemiji jasno vidi kod djelatnika zdravstvenih, uslužnih i drugih djelatnosti. U trenutku kada čovjek zna da je smrtnik, tada je spreman riskirati svoj život za događaje koji su veći i moglo bi se reći gotovo »vrjedniji« od zemaljskog života. Obično ga se po tome i pamti. Po tome biva istinski »besmrtnik«. Međutim, ako živi s mentalitetom zemaljske besmrtnosti, velika je vjerojatnost da živi kao veliki kukavica, okrenut samo prema sebi. Tada izgubi pravi život. Ovdje leži paradoks evanđeoske logike: »Tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga; a tko izgubi život svoj poradi mene, taj će ga spasiti« (Lk 9,24). Prema tome, logika kršćanske vjere u vremenu pandemije nalazi se u hrabrom življenju vlastitog života sa sviješću da smo smrtnici čije spasenje ovisi jedino o Isusu Kristu koji je – premda vječni Bog – učinio sebe smrtnikom. Dalje, živeći darovani život čovjek u Bogu nalazi supatnika koji o(p)staje trajni izvor i kompas svakog njegova životnog poteza, a ključ svega je život za druge i s drugima. Takav životni stav prolazi kroz odgoj koji potvrđuje na razne načine da pravi život nadilazi idolatriju zemaljskog života.

Zaključne misli

Isusov odnos prema Ocu u trenutku patnje otkriva novu dimenziju same patnje kao nepoželjnog i neizazvanog iskustva, ali kroz nju se može, s jedne strane, očitovati potpuno predanje Bogu, a s druge strane, izraziti poslušnost vjernog sluga koji slobodno posluhuje. Naime, trenutak Isusove muke prožet je onom molbom: »Oče moj! Ako nije moguće da me čaša mine da je ne pijem, budi volja tvoja!« (Mt 26,42). Očitovana je antropološka svijest o patnji kao nepoželjnom iskustvu, ali je ujedno prisutna svijest da ishod svega toga pripada Božjoj volji koja za čovjeka ne znači ništa pogubno i prokleta, već u konačnici donosi dobro. U radu se nastojala istaknuti aktualnost Isusova identiteta i pristupa patnji, na što se gleda kao na prototip za svakog čovjeka. Kao takav Isus

³⁹ »Neka Likijac koji u oklopu čvrstome rekne: »Doista knezovi naši s veoma velikom slavom vladaju likijskom zemljom, – izjedaju pretile ovce; i piju izbrano vino i medeno, al' je i snaga u njih valjana, kad u boj med prvima Likijci idu!« Ta da se nas dva ratu, oj dragoviću, uklonit možemo tom i živjet bez prestanka uvijek mladi, ne bih se ni ja sam med ratnike miješati išo, niti bih slao tebe u borbu, u junačku slavu, al' kad smrtnijeh Kera na hiljade ima oko nas, kojima čovjek uteći ni pobjeći ne može smrtni, hajd'mo, il' drugom da slavu stećemo, il' drugi tko nama«, Homer, *Ilijada*, XII, 317–328, Zagreb, 1961.

može reafirmativno i indikativno pomoći zdravstvenim djelatnicima, ali svim vjernicima, u ovom pandemijskom vremenu. Teološka spoznaja koju je rad istaknuo upravo je Isusov život kao primjer i poticaj na sposobnost odricanja od svoje volje i predanje Božjoj volji s uvjerenjem da je Božja definitivno bolja, iako u tom trenutku, kao što je ovaj pandemijski, nerazumljiva.

To odricanje nije slijepo odustajanje od borbe protiv svega što ugrožava život, već razumijevanje odgojne dimenzije patnje ukoliko se kroz nju njeguje osobni odnos s Bogom. Patnja koja se iznenada pojavljuje u životu – kao što je cijeli svijet zatekla patnja uzrokovana koronavirusnom bolešću – prostor je čišćenja čovjeka kao i pripreme za sjedinjenje s Bogom upravo zbog toga što ga oblikuje iznutra, iz samog središta čovjeka. Iz tog unutarnjeg oblikovanja kroz poslušnost on postaje sposoban za zalaganje za druge, za život za druge. Prema tome, Isusov stav prema trpljenju potiče na svijest da ljudsko biće nije stvoreno najprije za patnju, već za radost unatoč patnji: »Sad ste u žalosti, no ja ću vas opet vidjeti; i srce će vam se radovati i radosti vaše nitko vam oteti neće« (Iv 16,22). Nadalje, križ najozbiljnije shvaćen nije znak patnje, već znak ljubavi Božje unatoč patnji: »Uistinu, Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni. Ta Bog nije poslao Sina na svijet da sudi svijetu, nego da se svijet spasi po njemu« (Iv 3,16-17). U tome se u konačnici nalazi cijeli smisao utjelovljenja Sluge Jahvina, Isusa Krista.

Summary

JESUS'S SELF-UNDERSTANDING AND SELF-REALISATION AS THE SUFFERING SERVANT: SOME CURRENT THEOLOGICAL EMPHASES

Odilon-Gbènoukpo SINGBO

Catholic University of Croatia
Ilica 242, HR – 10 000 Zagreb
odilon.singbo@unicath.hr

In the article, the author discusses the Biblical foundations of the discourse on the suffering servant, starting from prophet Isaiah up until the awareness Jesus has about himself as the servant who has to suffer a lot. Although Jesus has power, he shows that power in the most excellent way by serving and not by dominating others. Such Jesus's awareness and way of acting becomes the fundamental principle of discernment of his disciples, especially in the times of pandemics and other natural-social crises.

The article is divided into three parts. In the first part, entitled »Biblical Foundations of the Discourse on Jesus as the Servant«, the author analyses Jesus's understanding of his own mission as the one who, although having power, decides to serve. The special character of that power manifests itself precisely through diakonia. The second part, entitled »Jesus as the Suffering Servant« analyses synthetically the Old Testament discourse on the suffering servant of Jahve, whose description coincides in many ways with the event of Jesus Christ, the Anointed One in whom every kind of suffering, especially the kind associated with pandemics, although still remaining mysterious, gains a new perspective. The third part, entitled »Co-Suffering and Com-Passion: Some Theological-Ethical Emphases«, attempts to actualise the Christian view on the mystery of evil and the character of Jesus as a co-sufferer, who suffers with human being through his consoling presence and solidarity. Reflection on this logic of Jesus prompted the author to start developing theology of compassion in the context of the current pandemics. The emphasis is, therefore, put on the understanding of human suffering in light of the Paschal event, whose logic opposes every form of dolorism and helps one understand the value of life beyond earthly-temporal boundaries.

Keywords: *servant, suffering, mystery of evil, diakonia, theology of compassion, COVID-19, co-suffering.*